

**Soukromé reálné gymnázium Přírodní škola, o.p.s.
Praha 2004**

Expedice Tepelsko 2004

**Botanický průzkum zaniklých vesnic
na Tepelsku**

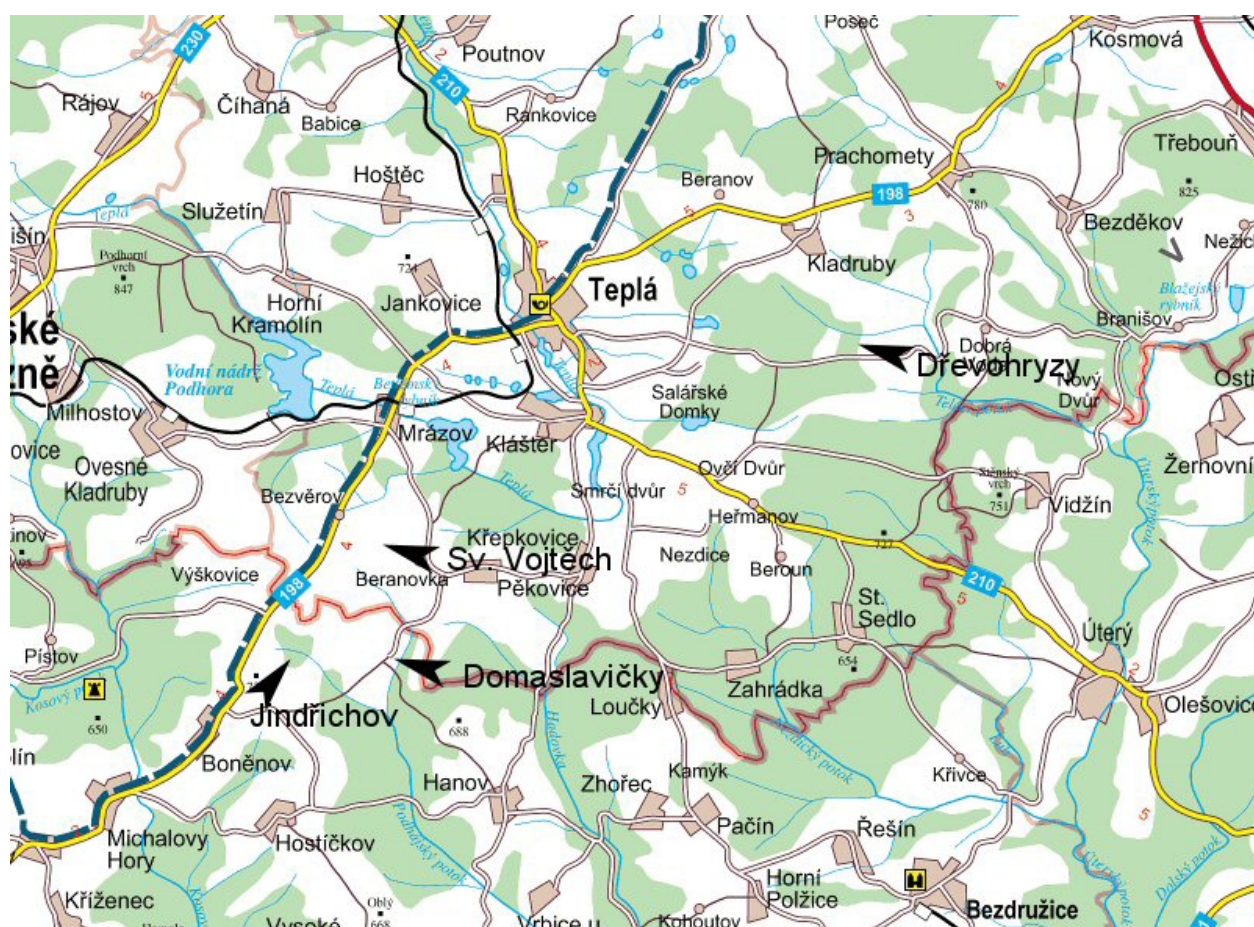

**Alena Švarcová, Alexandra Brabcová, Jan Dernovšek, Barbora Jindrová,
Kateřina Jindrová, Petr Kudláček, Dominik Radina**

Úvod

V rámci studijního výjezdu gymnázia Přírodní škola „Expedice“ jsme se v období od 29. 5. do 13. 6. 2004 zabývali botanickým průzkumem zaniklých vesnic na Tepelsku.

Tuto oblast jsme vybrali, protože se nachází v oblasti bývalých Sudet. Původní většinou německé obyvatelstvo odtud bylo po skončení války v roce 1945 odsunuto, potom byly vesnice částečně vyrabovány a osídleny Čechy. V roce 1950 došlo k násilné kolektivizaci. Ne všechny vesnice se k ní chtěly připojit, proto byly některé pro výstrahu vysídleny a následně zbořeny. Mezi tyto vesnice patří i Sv. Vojtěch (cca 5 km jihovýchodně po cyklistické stezce směrem na obec Mrázov), Domaslavičky (cca 4 km jižně od obce Beranovka), Dřevohryzy (cca 9 km severovýchodně od kláštera Teplá), Jindřichov (cca 2 km jihozápadně od obce Beranov). Tyto vesnice jsme si vybrali pro náš výzkum (obr. 1).

Obr. 1 Plánek Tepelska s vyznačenými zaniklými vesnicemi, které jsme zkoumali.

Cíle:

Hlavním cílem bylo zjistit, jaké druhy dřevin (keřového a stromového patra) se nacházejí v zaniklých vesnicích západních Čech, a především jakým způsobem tyto druhy znovuosidlují tato stanoviště. V rámci tohoto tématu jsme si stanovili následující otázky:

- Jaká je druhová diverzita keřového a stromového patra zaniklých vesnic?
- Lze najít závislost výskytu jednotlivých druhů na pozici vzhledem k okraji vesnice?
- Jaké další faktory ovlivňují růst dřevin ve sledovaných vesnicích?

- Ovlivňuje historie vesnice druhovou a prostorovou skladbu dřevin na zkoumaném území?

Metodika

- **Zpracovávání v terénu**

První fáze předpokládala vytipování vhodných obcí na základě informací od místních obyvatel, orientačního průzkumu v terénu a předběžného studia historických pramenů.

Vlastní terénní práce spočívala v natažení přímek ve vybraných vesnicích: Sv. Vojtěch, Dřevohryzy, Domaslavičky, Jindřichov. Nejprve jsme podle starých map zjistili rozlohu vesnic a přibližně prostředkem vedli přímku, neboli transekt. Potom jsme pomocí pásma vyměřovali čtverce o straně 10 metrů, vždy po pravé straně přímky. Přičemž přímka tvořila vždy jednu stranu každého čtverce. Dále jsme zakreslovali do předem připravených mapek v měřítku 1:100 veškeré dřeviny vyskytující se v daném čtverci. Poté, co jsme udělali základní transekt, vedli jsme na něj další tak, aby byla co nejlépe pokryta plocha celé vesnice. Ve Sv. Vojtěchu byly nataženy 3 kolmé transekty, ve Dřevohryzech 1, v Domaslavičkách také 1 a v Jindřichově žádný (*obr. 2*).

Obr. 2 Botanická skupina při sběru dat z transektu ve vesnici Sv. Vojtěch.

Mapy jsme připravili jako čtvercové síť o straně 10 cm. Do této sítě jsme zakreslovali přesnou polohu keřů a stromů ve čtverci a určovali jsme jejich stáří (stupnice 1 – 4; 1 – nejmladší, 4 – nejstarší) a polohu umístění (dřeviny vyrůstající ze suti jsme označovali číslem 1 a dřeviny, které nevyrůstaly ze suti, číslem 0).

Druhá fáze byla jednodušší, zde už jsme nic nevyměřovali, pouze zaznamenávali jednotlivé druhy dřevin keřového a stromového patra do tabulek po kvadrantech od začátku až po konec vesnice. To spočívalo ve vypsání druhového soupisu všech vyskytujících se druhů dřevin keřového a stromového patra. U každého jedince jsme zároveň určovali jeho stáří (stupnice 1 – 4; 1 – nejmladší, 4 – nejstarší) a polohu umístění (dřeviny vyrůstající ze suti jsme označovali číslem 1 a dřeviny, které nevyrostaly ze suti, číslem 0). Dále jsme odhadovali vzdálenost každého jedince k nejbližšímu okraji vesnice.

Ve třetí fázi jsme si několikrát prošli vesnici a všímali si různých faktorů, na kterých by mohl záviset výskyt jednotlivých druhů dřevin keřového a stromového patra ve vesnici. Díky různým faktorům ovlivňujícím růst dřevin jsme mohli vyzorovat jednotlivé rozdíly mezi vesnicemi.

V poslední čtvrté fázi jsme zjišťovali dostupné historické údaje o všech zkoumaných vesnicích. Využívali jsme jak literární prameny (knihovna a archiv kláštera v Teplé a archiv hl. m. Prahy), tak výsledky výzkumu jiných skupin.

▪ Zpracovávání v Praze

Práce v Praze spočívaly hlavně v přepisu získaných dat do počítače a jejich následné analýze. Pro analýzu jsme použili základní metody statistického vyhodnocení dat. Zpracovali jsme také zjištěné údaje o historii obcí a pokusili jsme se je vztáhnout ke zjištěným informacím o vegetaci v zaniklých vesnicích.

Historie zaniklých vesnic

Sv. Vojtěch byl založen na místě, kde podle pověsti pobýval sv. Vojtěch při svém návratu z Říma. První zmínka pochází z 10. století. Stávala zde kaplička, která byla kolem roku 1589 restaurována. V téže době byl postaven i kostel sv. Vojtěcha. Kostel byl v dalším období mnohokrát opravován, byla k němu přistavěna věž a v roce 1732 byl vybaven novým oltářem. V průběhu 17. století se vesnička rozrůstala. V roce 1838 byla postavena škola a zřízena fara. Obec měla svůj malý hřbitov. V 19. století se obec dočkala největšího rozkvětu, žilo v ní 150 obyvatel a stálo 24 domů. Na frontách obou světových válek padlo 20 mužů a po vysídlení Němců zde žilo pouze 34 lidí. Po roce 1950 se obec vylidnila úplně, domy byly vyrabovány. Když z domů zbyly jen holé zdi, přijeli vojáci a pracovníci Technických služeb a dokončili likvidaci. V roce 1959 byl jako poslední zbourán kostel.

Dřevohryzy se nacházejí asi 6 km od Teplé při silnici na Dobrou Vodu. První zmínka pochází ze 13. století, kdy již patřily k tepelskému klášteru. Dříve měla obec německý název „Zeberhisch“. V roce 1878 bylo v Dřevohryzech 27 domů a 145 obyvatel. Obec vlastnila 196 kusů hovězího dobytka, 2 koně, 7 sviní a 11 včelstev. Patřila pod farnost Vidžín a poštou k městu Teplá. Pod Dřevohryzy spadal i Heřmanov, hájovna Stěnská a nedaleký Röllerův mlýn. Obec měla katastrální rozlohu 414 hektarů a roční zisk činil 6 394 zlatých. Uprostřed obce stála 4 metry vysoká socha sv. Jana Nepomuckého z roku 1835, umístěná na zdobeném podstavci. Před 2. světovou válkou zde žilo 159 obyvatel a stálo 28 domů. To bylo nejvíce v historii. Po 2. světové válce postihl Dřevohryzy velký úbytek obyvatel. Z celkového počtu obyvatel bylo k srpnu 1946 vysídleno 90 sudetských Němců. Poté se obec věnovala hlavně zemědělství. Postupně ztrácela svoji slávu, trvale žijících obyvatel ubývalo a domy byly ponechány na pospas svému osudu. Ušetřeny nebyly ani památky. Poslední obyvatelé

odcházeli v roce 1960, kdy většinu domů rozbourala demoliční četa. V 70. letech ještě stály tři domy a stodoly. Během několika let se z Dřevohryz stala zarostlá planina.

Domaslavičky leží asi 3 km jižně od Beranovky. Původně se obec jmenovala Domaslav. První zmínka pochází ze 14. století. Od roku 1854 se jmenují Německé Domaslavičky. Obec se zaměřovala hlavně na zemědělství. Farností patřila k Beranovu, poštou pod Klášter. Před 2. světovou válkou zde stálo 26 domů a žilo 127 obyvatel. Byla zde jednotřídní škola, dva hostince a obecní spolek hasičů. Po odsunu Němců se v roce 1947 přejmenovala na Domaslavičky a začal úbytek obyvatel. Osídleno bylo jen 18 domů. Ve 2. pol. 50. let skončil život obce. Obyvatelé se odmítli podřídit kolektivizaci a byli donuceni vystěhovat se. Při bourání byla obec použita jako cvičná střelnice.

Jindřichov se nachází přibližně 2 – 3 km jihozápadně od obce Beranovka. Jedna z jeho částí slouží jako pastva pro dobytek z okolních vesnic. Dříve zde však byl plně využívaný antimonový důl. Celkem zde bylo 6 domů, které obývali horníci se svými rodinami. Poté co se důl v roce 1945 přestal využívat a po odsunu sudetských Němců se postupně snižoval počet zde žijících rodin. Zanedlouho na to byla vesnice úplně zdemolována a nezůstaly po ní prakticky žádné zmlínky. Nyní zde sotva najdeme rozvaliny původních domů.

Závěr

Celkem jsme zmapovali botanicko-historickým průzkumem čtyři zaniklé vesnice: Sv. Vojtěch, Dřevohryzy, Domaslavičky a Jindřichov. Ve jmenovaných vesnicích jsme našli 31 druhů dřevin keřového a stromového patra. Největší druhový počet dřevin byl nalezen v zaniklé vesnici Domaslavičky a po ní následovaly vesnice Sv. Vojtěch, Jindřichov a Dřevohryzy.

Ve vesnici Sv. Vojtěch byl nejpočetnější druh javor klen (498x) a nejméně početné byly lípa srdčitá (1x), růže šípková (1x), hrušeň polnička (1x) a lípa velkolistá (1x). Vůbec se zde nevyskytovaly druhy: líska obecná, olše lepkavá, borovice lesní a rybíz černý. Celkem jsme zde našli 26 druhů dřevin a 923 jedinců.

Ve vesnici Dřevohryzy byl nejpočetnější druh javor klen (82x) a nejméně početné druhy byly líska obecná (1x) a hrušeň polnička (1x). Vůbec se zde nenacházejí druhy: ostružiník maliník, jabloň domácí, topol osika, borovice lesní, lípa velkolistá, rybíz zahradní, dub letní a tůje východní. Dohromady je zde 22 druhů a 419 jedinců.

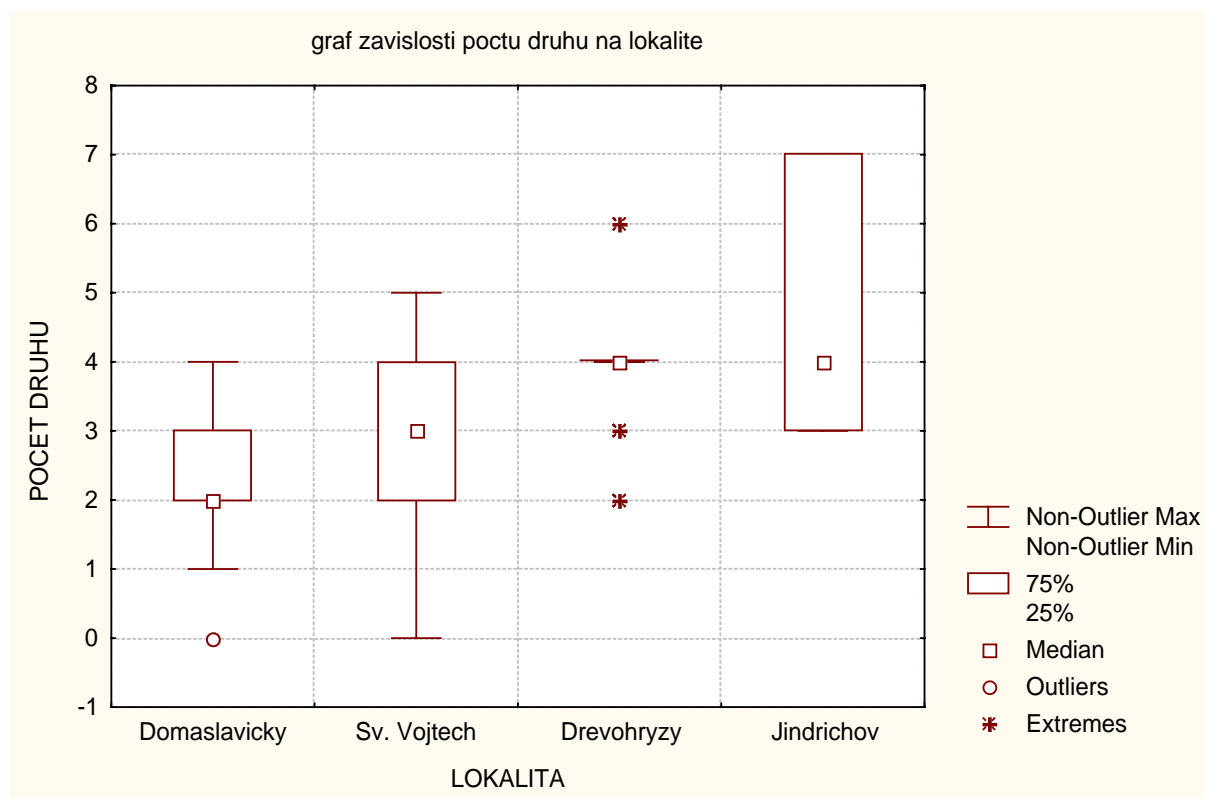
Ve vesnici Domaslavičky byl nejpočetnější druh javor klen (800x) a nejméně početné druhy byly líska obecná (1x), ostružiník maliník (1x) a rybíz černý (1x). Vůbec se zde nevyskytovaly druhy: jabloň domácí, růže šípková, šeřík obecný, olše lepkavá, vrba bílá, lípa velkolistá, dub letní a tůje východní. Celkem zde bylo 27 druhů a 1379 jedinců.

Ve vesnici Jindřichov byl nejpočetnější druh bříza bělokora (552x) a nejméně početné líska obecná (1x). Vůbec se zde nevyskytovaly druhy: pámelník bílý, ostružiník maliník, javor mléč, bez hroznatý, střemcha obecná, jabloň domácí, lípa srdčitá, hrušeň polnička, jírovec maďal, šeřík obecný, borovice lesní, lípa velkolistá, rybíz černý, dub letní a tůje východní.

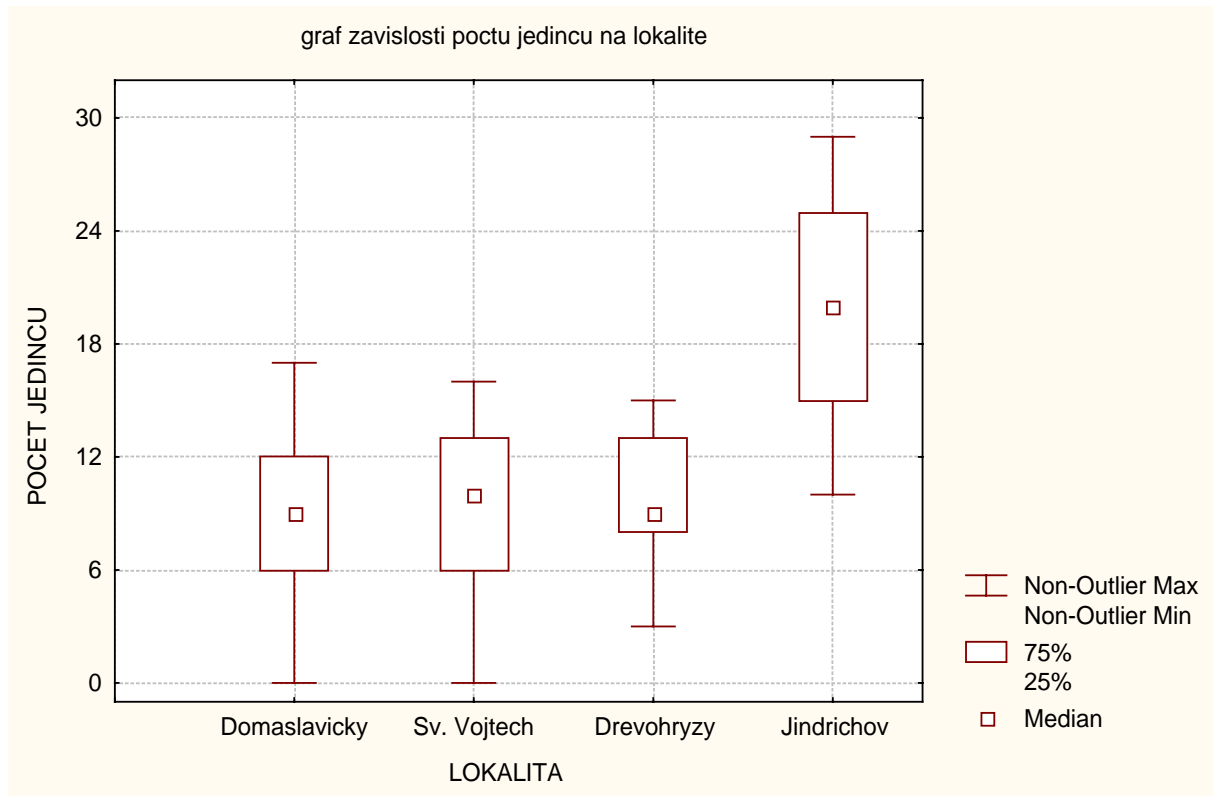
Celkově nejpočetnější dřevinou byl javor klen (1416x). Nejméně početnými dřevinami byly lípa velkolistá (1x) a rybíz černý (1x).

Ze všech námi získaných dat jsme zjistili, že největší variabilita v počtu druhů a zároveň největší počet jedinců ve čtvercích je v zaniklé obci Jindřichov (*obr. 3 a 4*). Ta se tímto významně liší od ostatních zkoumaných vesnic. Na základě historických údajů o jednotlivých vesnicích víme, že Jindřichov byl osadou s velkým antimonovým dolem.

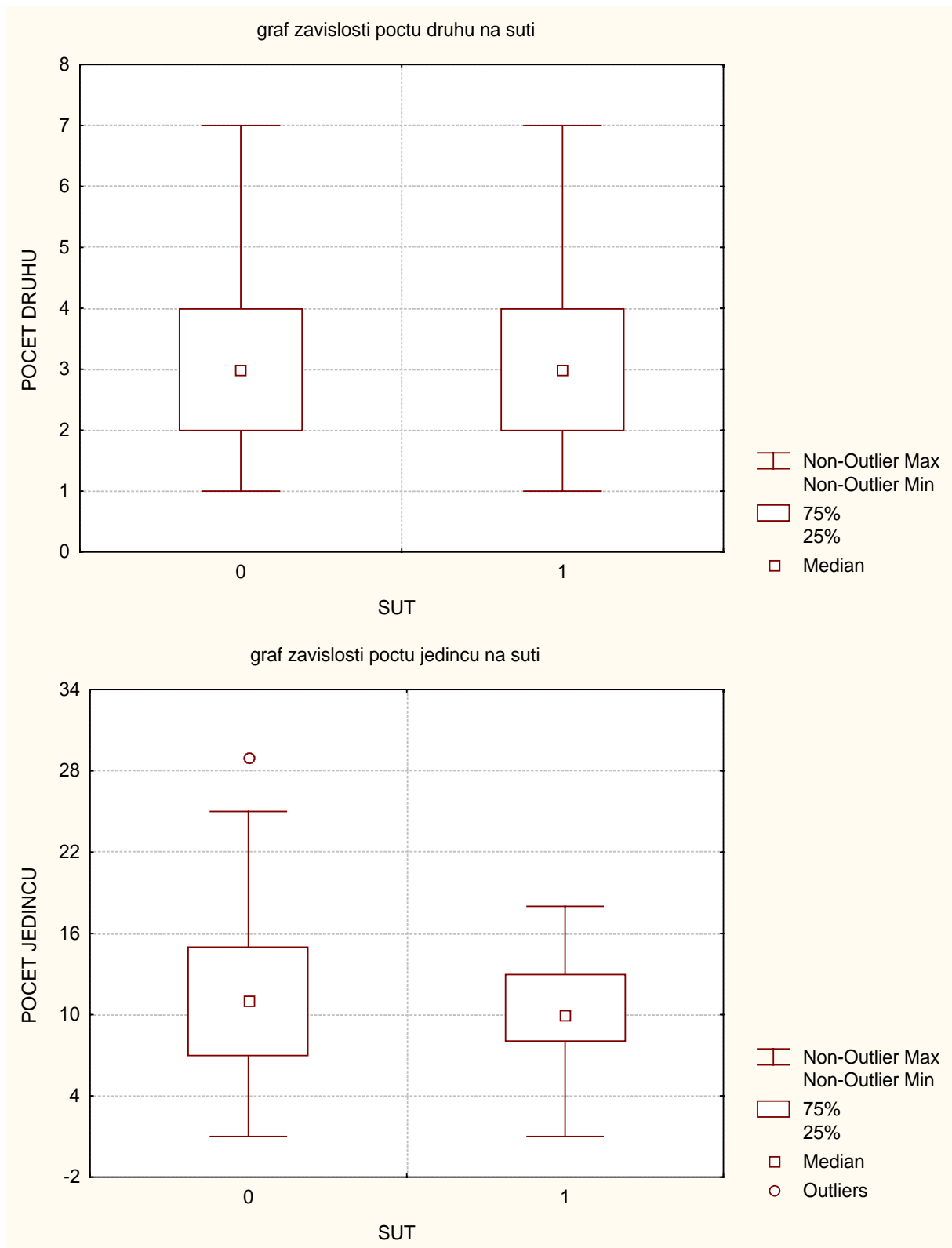
Domníváme se, že tato skutečnost mohla významně ovlivnit složení vegetace ve vesnici a způsobit sledované změny. Dále vyplynulo z grafů, že na růst dřevin nemá žádný vliv jejich poloha vzhledem k suti (obr. 5). To může být způsobeno i naším nepřesným odhadem růstu dřevin v suti. Ve zbořených vesnicích bylo často těžké odhadnout, který strom ze suti vyrůstá a který je jen zasypaný. Závislost výskytu dřevin na vzdálenosti od kraje vesnice se nepodařilo prokázat pro druhové složení ani pro hustotu porostu (obr. 6).

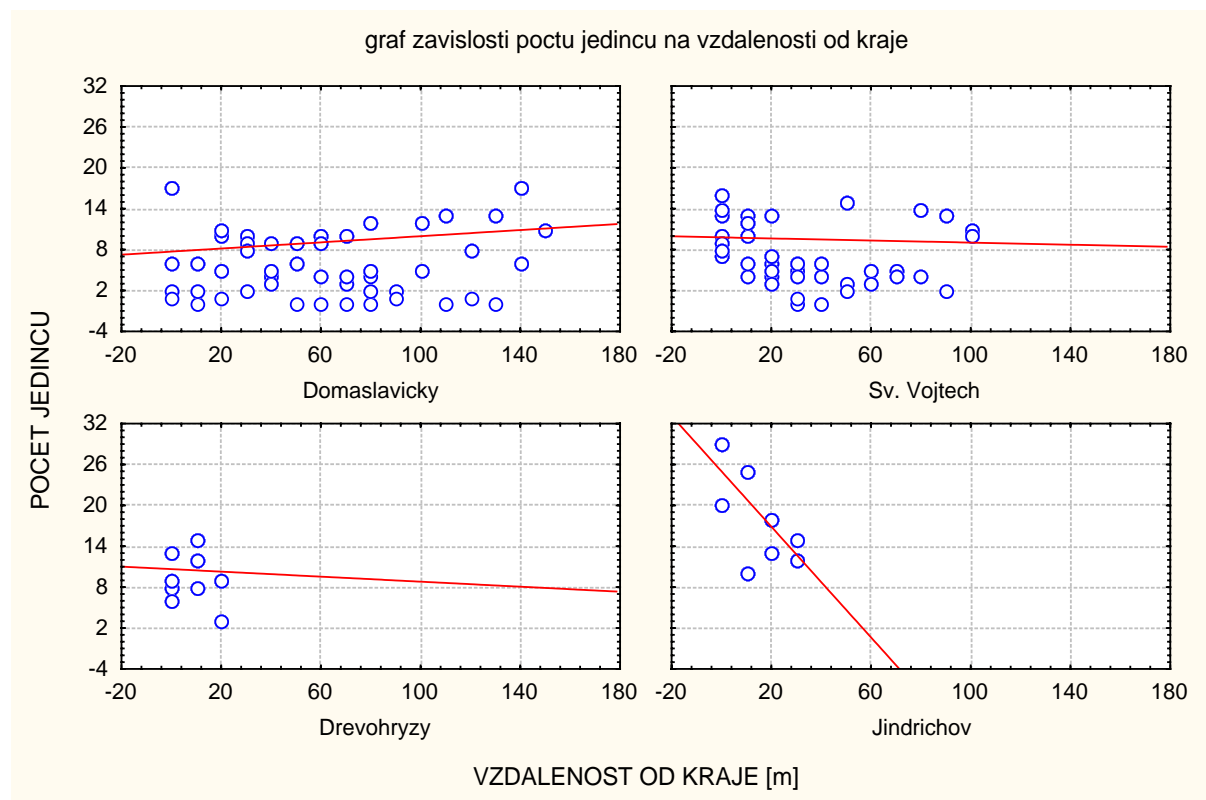
Obr. 3 V obci Jindřichov je na 75% čtverců druhové rozpětí 3 – 7 druhů, což je nejvyšší hodnota, a tím se výrazně liší od ostatních. Naopak Domaslavičky mají na 75% čtverců druhové rozpětí 2 – 3 druhy na čtverec. Drevohryzy nelze srovnávat s ostatními vzhledem k malému počtu měřených čtverců.

Obr. 4 Ve vesnicích Domaslavičky, Sv. Vojtěch a Dřevohryzy je na 75% čtverců 6 – 12 jedinců. Jindřichov se liší od ostatních vesnic svým větším počtem, což je 16 – 24 jedinců v jednom čtverci.

Obr. 5 Z hlediska výskytu dřevin na suti nebo mimo ni jsme zjistili, že tento parametr neovlivňuje druhovou početnost ve čtvercích ani počet jedinců. Domníváme se, že je to způsobeno nepřesným určováním polohy na suti a mimo suť.

Obr. 6 Srovnáním těchto čtyř grafů jsme zjistili, že se prakticky neliší počet druhů na kraji a uprostřed vesnice.

Použitá literatura

- Chrtek J., Tomšovic P., Kovanda M. (1997) Květena ČR, ACADEMIA, Praha
- Hrouda L., Skalický V. (1990) Květena ČR 2, ACADEMIA, Praha
- J. Kischner J., Křísa B. (1992) Květena ČR 3, ACADEMIA, Praha
- Smejkal M., Dvořáková M., Grulich V. (1995) Květena ČR 4, ACADEMIA, Praha
- Chrtek J., Tomšic P. (1997) Květena ČR 5, ACADEMIA, Praha
- Chrtek J., Štěpánová J. (2000) Květena ČR 6, ACADEMIA, Praha
- Aichele D., Bolmová – Bechtelová (1998) Co tu kvete? (kvetoucí rostliny střední Evropy ve volné přírodě), Praha
- Tepelský zpravodaj 2, 6, 11/2002
- Červenková M., Cigánová K. (1998) Klíč k určování dřevin, SPN, Praha
- Mikula A., Vanoke P. (1997) Plody planých a parkových rostlin, SPN, Praha
- Sikyta M. a kol. (2004) Krajina, Přírodní škola, o.p.s., Praha